

Krystian Borzykowski
Anna Drożdżowicz
Joanna Grzymała-Moszczyńska
Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński

DUCHOWOŚĆ I CECHY OSOBOWOŚCI UCZESTNIKÓW FESTIWALU MUZYKI GOTYCKIEJ *CASTLE PARTY*

ABSTRAKT

Badanie stanowi próbę opisu grupy uczestników festiwalu muzyki gotyckiej *Castle Party*. Z racji specyfiki badanej grupy, w centrum zainteresowania znalazły się osobowość i duchowość. W badaniu posłużono się Kwestionariuszem Osobowości EPQ-R Hansa Eysencka oraz Skalą Doświadczeń Mistycznych Ralpha Hooda. Założono, że grupa fanów gotyku uzyska istotnie wyższe wyniki na skalach Neurotyzmu oraz Ekstrawersji. Przewidywano także, że osoby te będą miały wyższe wyniki na Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda. Wbrew oczekiwaniom hipotezy nie zostały potwierdzone. Wyniki uczestników *Castle Party* nie różniły się istotnie od wyników uzyskiwanych przez grupę kontrolną.

WPROWADZENIE

Zaprezentowane badanie miało na celu pomiar cech osobowości za pomocą kwestionariusza EPQ-R Hansa Eysencka¹ oraz poziomu du-

¹ P. Brzozowski, R.Ł. Drwał, *Kwestionariusz Osobowości Eysencka. Polska Adaptacja EPQ-R. Podręcznik*, Warszawa 1995.

chowości przy zastosowaniu kwestionariusza Ralpa Hooda² w grupie uczestników festiwalu muzyki gotyckiej *Castle Party* w Bolkowie. Festiwal ten, odbywający się rokrocznie od 1994 roku, jest drugim pod względem wielkości, po *Wave-Gothik-Treffen*, tego typu festiwalem w Europie.

Subkultura³ gotycka⁴ wyłoniła się z nurtu angielskiego *punk rocka* lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Formująca się gotycka scena muzyczna wchłonęła także elementy *glam rocka* i *new romantic*. Termin „gotycki” w rozumianym tutaj sensie ukuty został przez managera grupy Joy Division – Anthony’ego H. Wilsona, który w wywiadzie opisał muzykę zespołu jako „gotycką” w porównaniu do popowego *mainstreamu*. Pierwotnie rockowy charakter gotyku z czasem uległ przemianom i ewoluował za sprawą kilku innych nurtów – muzyki metalowej (tzw. *moshers*), muzyki elektronicznej (od agresywnego industrialu po techno) oraz *hippie goth* (nurt inspirujący się motywami epoki wiktoriańskiej), tak iż obecnie nie sposób mówić o jednolitej gotyckiej scenie muzycznej. Wspomniana niejednorodność nie doprowadziła jednak do rozpadu subkultury i izolacji jej odłamów – reprezentujące je zespoły występują na tych samych festiwalach muzycznych. Elementem scalającym gotycką scenę muzyczną jest przede wszystkim tematyka utworów: dominują motywy śmierci, cierpienia, miłości, przygnębiaenia, horroru i makabreski⁵.

² R.W. Hood, *The Construction and Preliminary Validation of a Measure of Reported Mystical Experience*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 1975, nr 14, s. 35.

³ Będziemy posługiwać się terminem „subkultura” pomimo trendu, by termin ten (odnoszący się pierwotnie do zgrupowań wyraźnie odznaczających się pod względem stylu i norm oraz pozostających w opozycji do głównego nurtu kultury) zastępować pojęciem „neo-tribe” (odnosi się ono z kolei do wyrażania tożsamości grupowej poprzez pewne zachowania. Tożsamość może, ale nie musi, pozostawać w opozycji do innych grup, por. P. Hodkinson, *Goth: Identity, Style and Subculture*, Oxford 2002, s. 19).

⁴ W anglojęzycznej literaturze dotyczącej zagadnienia subkultury gotyckiej używany jest przymiotnik „gothic” (ten sam, którego w języku angielskim używa się do opisu budowli) oraz rzeczownik „Goths”. Z tego względu w niniejszym artykule posługujemy się przymiotnikiem „gotycki” oraz rzeczownikiem „Got”/„Goci”. Mamy bowiem do czynienia z gatunkiem muzycznym (tj. rockiem gotyckim) powstałym na Wyspach Brytyjskich (podobnie jak gatunek powieści gotyckiej), odwołującym się do tematyki horroru i grozy, oraz osobami słuchającymi i/lub uprawiającymi taki styl muzyki.

⁵ S. Borthwick, R. Moy, *Popular Music Genres: an Introduction*, Edinburgh 2004, s. 93.

Goci swą przynależność do grupy manifestują poprzez charakterystyczny wygląd i zachowanie. Ubierają się przeważnie na czarno, innymi akceptowalnymi kolorami są fioletowy, czerwony i biały, często ubrania nawiązują do dawnych epok i kostiumów teatralnych, wyrazisty makijaż podkreśla błądź cery. Większość Gotów prezentuje opisany powyżej styl na co dzień, jednak prawdziwymi wybiegami dla zademonstrowania ekstrawaganckich kreacji są festiwale muzyczne. Wygląd jest jednym z centralnych elementów subkultury, a zatem i „tożsamości gotyckiej”.

O spójności subkultury gotyckiej decyduje nie tylko jej zewnętrzna postać manifestująca się w wyglądzie jej członków i ich udziale w imprezach muzycznych. Goci deklarują postawę wyobcowania i nonkonformizmu przejawiającego się w krytycznej refleksji nad normami społecznymi. Zdaniem niektórych badaczy⁶ stanowi to główną przyczynę, dla której subkultura ta, odwołując się do buntu młodzieńczego, adresowana jest przede wszystkim do młodzieży i wśród niej zdobywa szerokie uznanie. Powszechniejszym jest jednak pogląd, że Goci nie przyjmują żadnej konkretnej ideologii, a subkulturę cechuje raczej ogólnie pojmowana postawa tolerancji dla różnorodności, sprzeciw wobec przemocy oraz brak sprecyzowanych poglądów zarówno politycznych, jak i religijnych⁷.

Istotnymi dla prezentowanego tutaj badania, najintensywniej eksponowanymi elementami konstruktu, który roboczo nazwaliśmy „tożsamością gotycką”, są: deklarowana przez osoby identyfikujące się z subkulturą wyjątkowa wrażliwość, kontemplacyjna postawa wobec świata oraz liczne zainteresowania artystyczne.

Szczególnie charakterystyczne dla twórczości Gotów są częste odniesienia do romantycznej noweli gotyckiej oraz udratyzowane formy ekspresji. Tematyką, która pojawia się w twórczości Gotów najczęściej, jest fascynacja śmiercią, cierpieniem, nieszczęśliwą miłością oraz wampiryzmem⁸. Te fascynacje członkowie subkultury gotyckiej wyrażają też bezpośrednio poprzez specyficzny ubiór, mimikę i zachowanie.

⁶ *Ibidem*.

⁷ C. Spooner, *Contemporary Gothic*, London 2006, s. 112.

⁸ *Ibidem*.

Przedstawiona powyżej zwięzła charakterystyka badanej grupy pozwala na konstatację dwóch faktów, które stały się punktem wyjścia dla prezentowanego tutaj badania.

Po pierwsze, Goci stanowią dystynktywną grupę, powszechnie rozpoznawalną ze względu na silnie manifestowany ekscentryczny wygląd oraz deklarowane nastawienie emocjonalne. Fakt ten sprowokował do zadania pytania o występowanie pewnej systematycznej odmienności charakterystyk osobowościowych członków subkultury gotyckiej. W badaniu posłużono się teorią osobowości Hansa Eysencka. W modelu Eysencka cechy osobowości definiowane są za pomocą trzech wymiarów: ekstrawersji/introwersji, neurotyzmu/stabilności emocjonalnej, psychotyzmu/kontroli impulsów. Wymiar ekstarwersji/introwersji odnosi się do jakości relacji osoby z otoczeniem. Ekstrawertyk (w przeciwieństwie do introwertyka) jest towarzyski, żywy, aktywny, asertywny i poszukujący doznań⁹. Wymiar neurotyzmu/stabilności emocjonalnej dotyczy emocjonalności osoby. Neurotyka cechuje wysoka emocjonalność, lęklivość, często niska samoocena¹⁰. W modelu Eysencka wymiar psychotyzmu/kontroli impulsów odnosi się przede wszystkim do impulsywności osoby, stopnia egocentryzmu i umiejętności regulowania interakcji społecznych zgodnie z przyjętymi normami¹¹. Osoby wysoce psychotyczne bywają agresywne, chłodne emocjonalnie, ale i twórcze¹². Ekscentryczny wygląd i zachowanie Gotów może wskazywać na silną potrzebę zwracania na siebie uwagi, poszukiwania doznań, a więc może sugerować wysoki poziom ekstrawersji. Na podstawie deklarowanej przez Gotów dużej wrażliwości można także oczekiwać wyższych wyników na skali neurotyzmu. Wymiar psychotyzmu nie został uwzględniony w analizach z powodu ograniczonych możliwości wnioskowania na jego podstawie i wiążących się z tym kontrowersji wokół tej skali.

⁹ P. Brzozowski, R.Ł. Drwał, *op. cit.*, s. 15.

¹⁰ *Ibidem*, s. 16.

¹¹ J. Strelau, *Psychologia różnic indywidualnych*, Warszawa 2002, s. 78.

¹² P. Brzozowski, R.Ł. Drwał, *op. cit.*, s. 17–18.

Drugą część badania stanowił pomiar dokonany za pomocą Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda¹³. Skala ta powstała na bazie teorii mistycyzmu Waltera Stace'a¹⁴, która mówi o tym, że ludzie przeżywają doświadczenia mistyczne w zbliżony sposób – bez względu na kontekst kulturowo-religijny. Stace¹⁵ wyróżnia mistycyzm ekstrawertywny, na który składają się czynniki takie jak poczucie, że wszystkie przedmioty posiadają życie wewnętrzne i że stanowią one jedną, większą całość. Drugi rodzaj mistycyzmu to mistycyzm introwertywny, który opiera się na doświadczeniu transcendencji¹⁶. Czynniki wspólne dla obu rodzajów doświadczeń mistycznych to ich niewyraźność, wartość poznawcza oraz wywoływanie przez nie pozytywnego nastroju. Ponadto doświadczeniom tym towarzyszy poczucie świętości. W związku z faktem, że członkowie badanej grupy dużo uwagi przywiązują do swojego życia emocjonalnego, można przypuszczać, iż są oni również bardziej wrażliwi na przeżycia duchowe. Założono, że wyniki uzyskane na Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda w grupie Gotów będą istotnie wyższe w porównaniu z grupą kontrolną.

METODA BADANIA

OSOBY BADANE

Badaniami objęto 122 osoby (w tym 63 kobiety i 59 mężczyzn), w wieku 18–38 lat (średnia = 25, SD = 5,21). Rozkład procentowy osób w zależności od wykształcenia przedstawiony został w tabeli 1. Wyróżniono następujące grupy osób badanych:

¹³ R.W. Hood, *op. cit.*, s. 363.

¹⁴ D. Wulff, *Psychologia religii: klasyczna i współczesna*, przeł. P. Jabłoński, M. Sacha-Piekło, P. Socha, Warszawa 1999, s. 170.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Należy podkreślić fakt, iż znaczenia terminów introwersji oraz ekstrawersji, którymi posługuje się Stace, znacząco różnią się od tych funkcjonujących w teorii osobowości Eysencka. Stace określa nimi źródło pochodzenia doświadczenia mistycznego, natomiast u Eysencka dotyczą one opisu cech osobowości.

- Grupa I (dalej zwana grupą Gotów) to uczestnicy festiwalu *Castle Party* (Bolków 25–27 lipca 2008 roku). Składała się ona z 66 osób (34 kobiet i 32 mężczyzn), w wieku 18–38 lat (średnia wieku = 27, SD = 5, 19). Grupę stanowiły osoby uprawnione do wstępu na wszystkie koncerty festiwalu. Kryterium selekcyjnym był fakt posiadania przez osoby badane żółtej opaski na ręce, będącej dowodem zakupu karnetu.

- Grupa II (grupa kontrolna) to osoby spotkane w miejscach publicznych na terenie Krakowa (np. centrum handlowe, biblioteka itd.), które nie uczestniczyły w festiwalu *Castle Party*, jak również nie słuchały muzyki gotyckiej. Grupa składała się z 56 osób (29 kobiet i 27 mężczyzn), w wieku 18–36 lat (średnia wieku = 22, SD = 4,03).

Tabela 1. Rozkład procentowy wykształcenia w grupie osób badanych

Wykształcenie					
	Podstawowe	Zawodowe	Średnie	Licencjackie	Wyższe
Procent osób badanych	2%	1%	30%	32%	36%

MATERIAŁY

W badaniu posłużono się Kwestionariuszem Osobowości EPQ-R H. Eysencka EPQ-R¹⁷ oraz przetłumaczoną przez autorów Skalą Doświadczeń Mistycznych R. Hooda¹⁸.

Kwestionariusz Osobowości EPQ-R składa się ze 100 pytań, na które badany odpowiada (Tak, Nie) na oddzielnym arkuszu odpowiedzi. Pytania tworzą cztery skale¹⁹:

1. Ekstrawersja (E) – Introwersja (I): charakteryzowana za pomocą biegunowych typów osobowości. Osobę ekstrawertyczną można opisać jako: towarzyską, impulsywną, działającą pod wpływem aktualnej sytuacji. Typowy introwertyk natomiast określany jest jako osoba

¹⁷ P. Brzozowski, R.Ł. Drwał, *op. cit.*

¹⁸ R.W. Hood, *op. cit.*

¹⁹ P. Brzozowski, R.Ł. Drwał, *op. cit.*, s. 14–18.

powściągliwa, kontrolująca uczucia, emocje. Należy podkreślić²⁰, że typy te nie są względem siebie biegunowo przeciwstawne. Wskaźnik rzetelności (mierzony *Alfą* Cronbacha dla całej próby) jest równy 0,83.

2. Neurotyzm (N): określa zrównoważenie emocjonalne vs brak zrównoważenia emocjonalnego. Osoba neurotyczna definiowana jest jako: emocjonalnie wrażliwa, chwiejna oraz reaktywna²¹. Stabilność emocjonalna (zrównoważenie) nie została natomiast scharakteryzowana przez Eysencka²². Traktowana jako przeciwległy biegun neurotyczności, może oznaczać deficyt wrażliwości emocjonalnej²³. Wskaźnik rzetelności (mierzony *Alfą* Cronbacha) jest równy 0,84.

3. Psychotyzm (P): w najmniejszym stopniu scharakteryzowany przez Eysencka, odnosi się z jednej strony do normalności stanów psychicznych (tzw. zdrowia psychicznego), z drugiej natomiast opisuje „zaburzenia obserwowane u pacjentów psychotycznych”²⁴. Wysokie wyniki na skali psychotyzmu mogą wskazywać na: brak umiejętności współczucia, bezosobowość, nieufność, cechy antyspołeczne. Wskaźnik rzetelności (mierzony *Alfą* Cronbacha) jest równy 0,67.

4. Kłamstwo (K): stanowi miarę tendencji do przedstawiania się w korzystnym świetle. Wysokie wyniki mogą świadczyć, że badany udzielał odpowiedzi poprawnych (tj. społecznie pożądanych), nie odpowiadając szczerze na pytania. Wskaźnik rzetelności (mierzony *Alfą* Cronbacha) jest równy 0,75.

Skala Doświadczeń Mistycznych R. Hooda składa się z 32 twierdzeń ocenianych na pięciostopniowej skali (1-5), gdzie 1 oznacza, że badany zdecydowanie nie zgadza się z twierdzeniem, a 5, że zdecydowanie się z nim zgadza. Pytania tworzą następujące podskale:

1. Religijna Interpretacja (*Religious Interpretation*) – podskala rozumiana jako nadawanie doświadczeniom mistycznym znaczenia religijnego.

²⁰ W. Sanocki, *Kwestionariusze osobowości w psychologii*, Warszawa 1981, s. 47.

²¹ W. Sanocki, *op. cit.*, s. 47.

²² P. Brzozowski, R.Ł. Drwal, *op. cit.*, s. 17.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

2. Mistycyzm Ekstrawertywny (*Extroversive Mysticism*) – podskala odnosząca się do doświadczenia jedności ze światem zewnętrznym.

3. Mistycyzm Introwertywny (*Introversive Mysticism*) – podskala opisująca skłonność do doświadczenia jedności z transcendencją.

PROCEDURA

Badanie składało się z dwóch etapów. Pierwszy miał miejsce w Bolkowie podczas festiwalu *Castle Party*, w dniach 25–27 lipca 2008 roku, drugi natomiast w Krakowie w sierpniu 2008 roku. Respondenci z obydwu grup (I = 66, II = 56) w pierwszej kolejności proszeni byli o wypełnienie Kwestionariusza Osobowości EPQ-R, a następnie oceniali twierdzenia na Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda.

HIPOTEZY SZCZEGÓŁOWE

H1: Uczestnicy festiwalu *Castle Party* uzyskują wyższe wyniki na skalach Neurotyzmu i Ekstrawersji w porównaniu z osobami z grupy kontrolnej.

H2: Uczestnicy festiwalu *Castle Party* uzyskują wyższe wyniki na Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda w porównaniu z grupą kontrolną.

WYNIKI

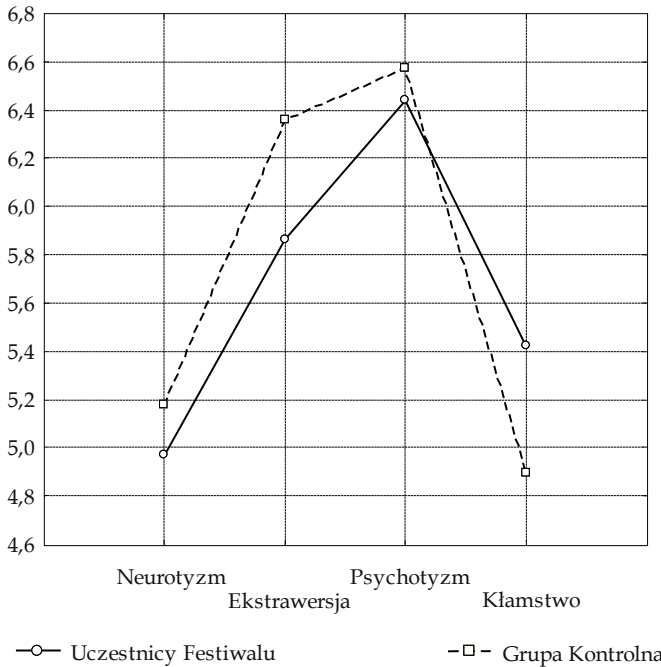
Uzyskane w trakcie badania dane poddane zostały opracowaniu oraz analizie statystycznej (test t dla prób niezależnych) za pomocą programu Statistica wersja 7.1. W tabeli 2. przedstawiono średnie wyniki dla obu grup na poszczególnych skalach. Wykres 1. jest ich ilustracją w odniesieniu do Kwestionariusza Osobowości EPQ-R, wykres 2. natomiast w odniesieniu do Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda.

Wyniki uzyskiwane przez uczestników festiwalu *Castle Party* różniły się istotnie statystycznie na żadnej ze skal Kwestionariusza Osobowości EPQ-R i Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda, w porównaniu z wynikami uzyskiwanymi przez osoby z grupy kontrolnej.

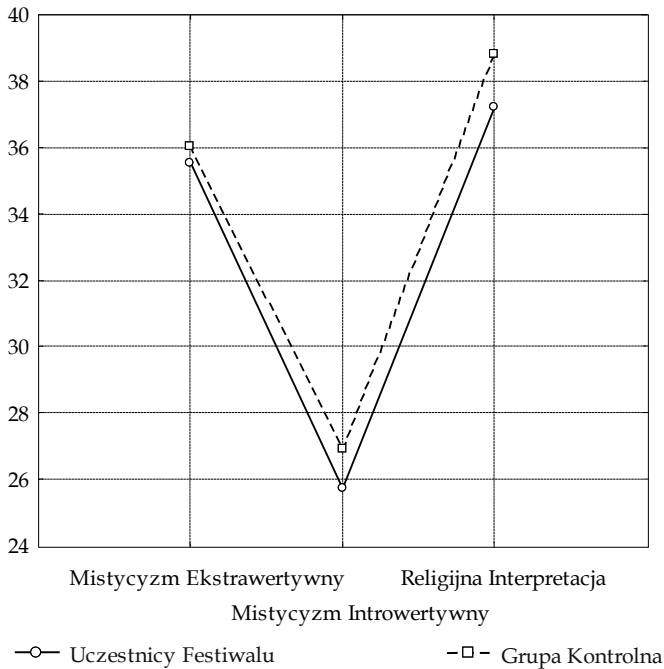
Tabela 2. Średnie wyniki dla poszczególnych skal uzyskiwane przez grupę I i II

Grupa	Uczestnicy festiwalu		Grupa kontrolna		T	df	P
	Średnia	SD	Średnia	SD			
Neurotyzm	4,97	1,85	5,18	1,77	-0,63	120	0,528
Ekstrawersja	5,86	2,12	6,36	2,09	-1,29	120	0,200
Psychotyzm	6,44	1,99	6,57	1,80	-0,37	120	0,710
Kłamstwo	5,42	1,92	4,89	1,95	1,51	120	0,133
Religijna Interpretacja	37,23	8,79	38,80	8,30	-1,01	120	0,313
Mistycyzm Ekstrawertywny	35,55	10,32	36,04	10,47	-0,26	120	0,796
Mistycyzm Introwertywny	25,73	6,82	26,91	8,34	-0,86	120	0,390

Wykres 1. Średnie wyniki dla poszczególnych skal Kwestionariusza Osobowości EPQ-R w grupie I i II

Wykres 2. Średnie wyniki dla poszczególnych podskal Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda w grupie I i II

DYSKUSJA WYNIKÓW

W badaniu nie zaobserwowano istotnych różnic pomiędzy badanymi grupami zarówno w natężeniu poszczególnych cech osobowości mierzonych za pomocą kwestionariusza EPQ-R Eysencka, jak i średnich na Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda. Potwierdziło to rezultaty badań uzyskane przez Dana Cairda²⁵ dotyczące braku zależności pomiędzy wynikami na Skali Doświadczeń Mistycznych Hooda a cechami osobowości mierzonymi za pomocą kwestionariusza EPQ-R.

Uczestnicy festiwalu, manifestując ubiorem i zachowaniem przynależność do subkultury gotyckiej, świadomie kreują swoją odrębność. Być

²⁵ D. Caird, *Religiosity and Personality: Are Mystics Introverted, Neurotic or Psychotic?*, „British Journal of Social Psychology” 1987, nr 26, s. 345.

może biorąc udział w badaniach prowadzonych przez studentów psychologii, osoby badane chciały wypaść normalnie, wbrew potocznym stereotypom na ich temat. Wskazywać na to mogą rozmowy z uczestnikami prowadzone w trakcie badań. Część z nich deklarowała, że pragnie być postrzegana jako normalni ludzie szukający na festiwalu przede wszystkim dobrej zabawy. Możliwe, że również brak deklaracji doświadczenia przeżyć mistycznych powodowany był niechęcią do bycia odbieranym jako „inny”. Ponadto kwestionariusz Eysencka, zawierający pytania obciążone zmienną aprobaty społecznej²⁶, mógł dodatkowo – poprzez wywołanie poczucie zagrożenia, bycia ocenianym – stymulować procesy autoprezentacyjne. Uzyskane wyniki wskazują, że Goci nie różnią się pod względem rozpatrywanych charakterystyk osobowości od osób z grupy kontrolnej. Nie ma podstaw, by twierdzić, że źródłem odmiennego wyglądu i zachowania, stanowiących o przynależności do subkultury gotyckiej, jest specyficzna konfiguracja cech osobowości.

Uzyskane wyniki skłaniają do zastanowienia się nad kryteriami doboru osób do badanej grupy, a na płaszczyźnie teoretycznej – do rozważenia kryteriów przynależności subkulturowej. W omawianym tutaj przypadku literatura wyraźnie wskazuje na kluczową rolę muzyki w tworzeniu się czegoś, co możemy nazwać tożsamością gotycką. Dlatego też kryterium doboru osób w badaniu był udział w festiwalu. Jako że cena karnetu była stosunkowo wysoka (około 150 zł), można było przypuszczać, że jego zakup wiązał się ze znaczącym zaangażowaniem w to wydarzenie. Być może przyjęcie innego kryterium – na przykład jawnej deklaracji przynależności do subkultury lub dobór osób ze względu na manifestację swojej przynależności subkulturowej poprzez ubiór – zaowocowałoby innymi wynikami.

Z przyjęciem jednak takiego „deklaratywnego” kryterium wiąże się istotna trudność – jest wielce prawdopodobne, że broniący swojej oryginalności badani niechętnie wyrażaliby tego typu deklaracje. W artykułach²⁷ poświęconych subkulturze gotyckiej można znaleźć wypowiedzi

²⁶ Zmienna ta dotyczy naturalnej skłonności udzielania przez badanych odpowiedzi społecznie pożądanых (tj. zgodnych ze standardami i wartościami społecznie podzielanymi).

²⁷ R. Dickinson, *Spirituality and Goths: a Challenge to Our Churches*, „The Baptist Times”

wskazujące na niechęć jej członków do określania się mianem Gotów. Potwierdzają to dyskusje pojawiające się na stronach internetowych dotyczące tematów takich jak: „Co jest gotyckie?”²⁸. Wypowiadający się tam internauci zwracają też uwagę na trudności, jakie sprawia sformułowanie jednoznacznej definicji dotyczącej tego „co to znaczy być Gotem”. Podkreślają, że subkultura gotycka jest ogromnie zróżnicowana wewnętrznie – zarówno pod względem uprawianych przez jej członków profesji, ich preferencji muzycznych, stylu, jak i przynależności religijnej²⁹.

Brak istotnych statystycznie różnic pomiędzy Gotami a grupą kontrolną w zakresie doświadczeń mistycznych może być również spowodowany niskim współczynnikiem rzetelności Skali Doświadczeń Mistycznych R. Hooda. Oznacza to, że nawet jeśli istnieją różnice pomiędzy badanymi grupami, narzędzie mogło ich nie zarejestrować. R. Hood jednakże stwierdził, że współczynnik rzetelności dla poszczególnych podskal jest stosunkowo satysfakcjonujący³⁰: *Alfa* Cronbacha wynosi odpowiednio 0,76 dla Mistycyzmu Ekstrawertywnego oraz dla Mistycyzmu Introwertywnego, natomiast 0,69 dla Religijnej Interpretacji – co może stanowić uzasadnienie dla stosowania tej skali do badania występowania doświadczeń mistycznych. Jednak poważnym ograniczeniem dla badania duchowości za pomocą tej skali jest ograniczenie jej do pytań zamkniętych, na które badani odpowiadali na skali pięciostopniowej. Wydaje się to nadmiernym uproszczeniem tak złożonego zjawiska, jakim jest ludzka duchowość (a nawet tylko jej części odnoszącej się do doświadczeń mistycznych). Być może w wypadku tego rodzaju analiz przydatnym byłoby odejście od tradycyjnych, kwestionariuszowych metod pomiaru religijności na rzecz wywiadów oraz innych metod jakościowych. Zastosowanie, na przykład, testu projekcyjnego STARR³¹ (*Spiritual*

21.09.2006, źródło: <http://www.christiangoth.com/spiritualityandgoths.htm> [dostęp: 20.02.2009].

²⁸ <http://www.goth.net/goth.html> [dostęp: 23.03.2009].

²⁹ Wbrew stereotypom tylko bardzo niewielka część Gotów oddaje się praktykom okultystycznym. Zob. <http://www.gothicsubculture.com/religion.php> [dostęp: 23.03.2009].

³⁰ R.W. Hood, R.J. Morris, P.J. Watson, *Further Factor Analysis of Hood's Mysticism Scale*, „Psychological Reports” 1993, nr 73, s. 1182.

³¹ M.S. Saur, W.G. Saur, *Transitional Phenomena as Evidenced in Prayer*, „Journal of Religion and Health” 1993, nr 32, s. 59.

Themes and Religious Responses Test) pozwoliłoby uzyskać od osób badanych wypowiedzi dotyczące zarówno ich szeroko pojętej duchowości, jak i stosunku do zinstytucjonalizowanej religijności. Otrzymany w ten sposób materiał można by było wykorzystać jako podstawę do stworzenia narzędzia kwestionariuszowego, umożliwiającego przebadanie tej grupy pod kątem powiązań duchowości jej członków a ich przynależnością do subkultury gotyckiej. Wybór tego rodzaju metodologii w sposób oczywisty jednak wiąże się z ogromnym wkładem pracy.

Bibliografia

Borthwick S., Moy R., *Popular Music Genres: an Introduction*, Edinburgh 2004.

Brzozowski P., Drwal R.Ł., *Kwestionariusz Osobowości Eysencka. Polska Adaptacja EPQ-R. Podręcznik*, Warszawa 1995.

Caird D., *Religiosity and Personality: are Mystics Introverted, Neurotic or Psychotic?*, „British Journal of Social Psychology” 1987, nr 26, s. 345–346.

Dickinson R., *Spirituality and Goths: a Challenge to Our Churches*, „The Baptist Times”, 21.09.2006, źródło: <http://www.christiangoth.com/spiritualityandgoths.htm> [dostęp: 29.03.2009].

Hodkinson P., *Goth: Identity, Style And Subculture*, Oxford 2002.

Hood R.W.Jr., *The Construction and Preliminary Validation of a Measure of Reported Mystical Experience*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 1975, nr 14, s. 29–41.

Hood R.W. Jr., Morris R.J., Watson P.J., *Further Factor Analysis of Hood's Mysticism Scale*, „Psychological Reports” 1993, nr 73, s. 1176–1178.

<http://www.gothicsubculture.com/religion.php> [dostęp: 23.03.2009].

<http://www.goth.net/goth.html> [dostęp: 23.03.2009].

Spooner C., *Contemporary Gothic*, London 2006.

Sanocki W., *Kwestionariusze osobowości w psychologii*, Warszawa 1981.

Saur M.S., Saur W.G., *Transitional Phenomena as Evidenced in Prayer*, „Journal of Religion and Health” 1993, nr 32, s. 55–65.

Strelau J., *Psychologia różnic indywidualnych*, Warszawa 2002.

Wulff D., *Psychologia religii: klasyczna i współczesna*, przeł. P. Jabłoński, M. Sacha-Piekło, P. Socha, Warszawa 1999.

Krystian Barzykowski – student psychologii na Wydziale Filozoficznym UJ. Interesuje się psychologią pamięci (w szczególności pamięcią autobiograficzną) oraz psychologią transportu.

Anna Drożdżowicz – studentka psychologii i filozofii w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych.

Joanna Grzymała-Moszczyńska – studentka psychologii na Wydziale Filozoficznym UJ. Jest koordynatorką Sekcji Psychologii Międzykulturowej w Kole Naukowym Studentów Psychologii UJ.